Globethics Repository

Pramogos **Politikų** Akiratyje **Senovės** Graikijoje Ir Romoje [Entertainment in View of Politicians in Ancient Greece and Rome]

This page was generated automatically upon download from the Globethics Repository. More information on Globethics see https://www.globethics.net. Data and content policy of Globethics Repository see https://repository.globethics.net/pages/policy.

Item Type	Article
Authors	Pruskus, Valdas;Kocai, Elena
Publisher	Vilnius Gediminas Technical University
Rights	Creative Commons Copyright (CC 2.5)
Download date	2026-11-19 09:48:59
Link to Item	http://hdl.handle.net/20.500.12424/206013

PRAMOGOS POLITIKŲ AKIRATYJE SENOVĖS GRAIKIJOJE IR ROMOJE

Valdas Pruskus[1], Elena Kocai[2]

[1]Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Kūrybinių industrijų fakultetas,
Filosofijos ir politologijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-100223 Vilnius, Lietuva
[2]Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas,
Sociologijos ir politologijos katedra, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius, Lietuva
El. paštas: *[1]politologija@vgtu.lt; [2]elena.kocai@vpu.lt*

Straipsnyje atskleidžiamos pramogų fenomeno tapsmo kultūrinės ir socialinės aplinkybės senovės Graikijoje ir Romoje bei valdančiųjų požiūris į jas. Parodoma, kad pramogų atsiradimas glaudžiai susijęs su dievų kulto garbinimu. Romėnai, būdami didesni materialistai ir pragmatikai, dvasinėms pramogoms skyrė kur kas mažiau dėmesio nei graikai, puoselėję draminius vaidinimus. Graikijoje valdantieji pramogose pirmiausia įžvelgė jų relaksacinę, auklėjamąją, įtampą visuomenėje mažinančią ir solidarumą skatinančią funkciją, todėl negailėjo lėšų remdami tokius reginius, tačiau į jų praktinį organizavimą nesikišo. Romėnams labiau rūpėjo kasdieninis gyvenimas, jo teikiami kūno malonumai. Todėl ir pramoginiuose renginiuose – žaidimuose vyravo sportinio rungtyniavimo ir lenktyniavimo dvasia, itin išsiskyrė gladiatorių kovos, kurios, nors ir pasižymėjo krauju ir žiaurumu, bet labiausiai kaitino žiūrovų, kurių didžiąją dalį sudarė plebsas, aistras. Romoje valdantieji pramogas suvokė kaip efektyvią priemonę, siekiant politinių tikslų, ypač pelnant liaudies palaikymą įvairiuose rinkimuose. Ilgainiui tai tapo tradicija. Mūsų laikais – sudėtine politinės rinkodaros dalimi.

Reikšminiai žodžiai: pramogos, komunikacija, dievų kultas, gladiatorių kovos, rinkimai, politika, valdžia, senovės Graikija, Roma.

doi:10.3846/cpc.2012.01

Įvadas

Visais laikais pramogos užėmė svarbią vietą žmogaus gyvenime. Jos atliko ne tik relaksacinę, bet ir pažintinę bei auklėjamąją funkciją. Todėl nenuostabu, kad pramogos ir jų organizatoriai susilaukdavo didelio žmonių dėmesio. Tiesa, įvairiais istorijos laikotarpiais tas dėmesys ir jo raiškos forma skyrėsi. Mat skyrėsi ir pačios pramogos, jų pobūdis bei tipai. Nebuvo abejingi joms ir valdantieji. Tačiau jų požiūris į pramogas ir jų panaudojimo galimybes, siekiant savų tikslų, skyrėsi. Vieni, remdami pramogas liaudžiai, patys jose aktyviai nedalyvavo, užimdavo tik garbių stebėtojų pozicijas. Kiti, dosniai finansuodami pramogas, kurios susilaukdavo didžiausio žiūrovų dėmesio, stengėsi pelnyti ir potencialių rinkėjų palankumą. Šios tendencijos užuomazgos pastebimos jau senovės Graikijoje ir Romoje, tačiau itin sustiprėjo mūsų laikas.

Apie vyravusias pramogas senovės Graikijoje ir Romoje yra rašę tyrėjai O. G. Brockettas (Brockett 2000), E. P. Estterlingas, P. E. Hallas (Estterling, Hall 2002), S. Rossas (Ross, S. 1996), K. E. Rossas (Ross, K. E. 1996), E. Rozikas (Rozik 2002) ir kt. Jie nagrinėjo įvairius tų

pramogų atsiradimo, raiškos ir raidos aspektus. Tačiau analitinio pobūdžio darbų, kuriuose būtų nagrinėjamas senovės Gaikijos ir Romos valdančiųjų (politikų) požiūris į pramogas ir jų naudojimą, siekiant politinių tikslų, autoriams neteko aptikti.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti pramogų vietą individo ir visuomenės gyvenime, išryškinant valdančiųjų (valdžios) laikyseną jų atžvilgiu senovės Graikijoje ir Romoje. Juolab kad jų laikysenos atgarsius galima atsekti ir mūsų laikų politikų praktikoje.

Pramogos senovės Graikijoje

Pramogos senovės Graikijoje buvo svarbi ir neatsiejama individo ir visuomenės gyvenimo dalis, turėjusi politinį atspalvį. Pramogų plėtotę Graikijoje veikė spartus naujo tipo miestų augimas, kurį lėmė amatų nuo žemės ūkio atsiskyrimas, platūs mainai ir ypač prekybinių ryšių plėtra.

Mikėnų epochos miestai prarado anksčiau turėtą reikšmę. Homero laikų (VIII–VI a. pr. Kr.) miestai (poliai) buvo ne kas kita, kaip sutvirtinti centrai. Bet pradinė polio paskirtis, kaip karinio vado ir jo palydovų buvimo vieta, ilgainiui pasikeitė. Polio sąvoka praplatėjo. Poliu pradėta vadinti ne tik sustiprintą miesto dalį, bet ir visą gyvenviečių, įeinančių į miesto ribas, visumą. Miestų plotas plėtėsi, apie juos iškilo prekybos ir amatų priemiesčiai.

Tankiausiai gyvenamais miestais VIII–VII a. pr. Kr. buvo laikomi rytuose – Miletas, vakaruose – Korintas. Turtinga gamta ir žaliavų perteklius padėjo greitai ir vešliai suklestėti aukštai žemdirbystės kultūrai ir amatams. Augant prekiniam piniginiam ūkiui ir vergvaldystei, didėjo turtinė nelygybė tarp laisvųjų piliečių. Ryški prabanga ir neturtas dar stipriau pabrėždavo socialinę nelygybę ir paaštrindavo klasinius prieštaravimus.

Daugelyje miestų viešpatavo gimininė aristokratija. Suprantama, kad tokia situacija negalėjo tenkinti liaudies (demoso), kuris buvo nusiteikęs demokratiškai. Tačiau pats demosas nebuvo vienalytis. Iš liaudies masės – smulkių ir vidutinių žemvaldžių, amatininkų ir kt. išsiskyrė amatininkų, prekybininkų finansinė aristokratija. Pastarosios ir demoso interesai buvo toli gražu nevienodi. Kai kuriais klausimais ji solidarizuodavosi su senąja aristokratija, tačiau kartu pasisakė už demokratiją. Kova už demokratijos teises VII–VI a. pr. Kr. aktyviai išsivystė visame helenų pasaulyje.

Daugelyje miestų pereinamoji pakopa iš gimininės aristokratijos į demokratiją buvo tironija. Jos būdingas bruožas – uzurpacija, vieno asmens įvykdytas smurtiškas valdžios užgrobimas. Daugeliu atveju tironai, prieš ateidami į valdžią, pasireikšdavo kaip demoso vadai. Paprastai jie buvo kilę iš pačios aristokratijos. Tai buvo žmonės, dėl vienų ar kitų priežasčių atitrūkę nuo savo klasės arba nesilaikę jos pažiūrų kai kuriais klausimais.

Tironų išorinė padėtis priminė monarcho, t. y. vienvaldžio valdovo padėtį, o jie patys stengdavosi panašėti į senuosius karalius, apsistatydami ginkluotais palydovais ir „išmintingais patarėjais“. Tironų politika buvo prieštaringa. Iš vienos pusės, norėdami patraukti į savo pusę liaudį (demosą), jie griebdavosi įvairios rūšies, atsižvelgiant į aplinkybes, demagoginių priemonių: gerai elgdavosi su miestų piliečiais, užstodavo juos teismuose, kaltindavo turtinguosius godumu, konfiskuodavo jų turtą ir žemes, kartais netgi išdalindavo konfiskuotas žemes neturtingiesiems. Iš kitos pusės, jie stengdavosi užglaistyti klasinius turtinius kontrastus bei prieštaravimus, leisdami įstatymus prieš prabangą, apribodami vergų turėjimo skaičių ir t. t.

Kaip pastebi Aristotelis (384–322 m. pr. Kr.), visų šių priemonių tikslas aiškus: „Tironas savo pavaldinių akyse turi būti ne tironu, o šeimininku ir karaliumi, ne uzurpatoriumi, bet globėju, tironas turi gyventi kukliai, neleisti sau nesaikingumo, kilminguosius patraukti į savo pusę elgesiu, o daugumai vadovauti demagogių priemonių pagalba.“ (Aristotelis 1997: 89).

Vienas iš efektyviausių būdų pelnyti visų gyventojų palankumą pasirodė esąs įvairių pramogų ir šventinių renginių organizavimas. Iš pradžių valdžios palaikymo susilaukė šventės,

skirtos populiariausių graikų dievų – Atėnės, Demetros ir Dioniso garbei. Valdovo paliepimu buvo sudaroma pareigūnų grupė, kuriai pavedama organizuoti šventes ir prižiūrėti jų eigą, o iš valstybės iždo skiriamos tam lėšos.

Atėnės garbei buvo švenčiama *panatėnėjų* šventė, kurioje dalyvaudavo visi Atėnų gyventojai. Deivėje Atėnėje rado savo įsikūnijimą valstybės centralizacijos idėja, kuri turėjo suvienyti visus Graikijos gyventojus – padėti įtvirtinti valstybinę tapatybę. Panatėnėjos buvo švenčiamos kasmet, o ypač iškilmingai – kas ketveri metai. Šventė tęsėsi iš eilės šešias dienas. Programą sudarė raitųjų ir pėsčiųjų rugtynės, bėgimas su deglais, chorinis dainavimas, šokiai, deklamacijos ir muzikinės varžybos.

Visuotinės reikšmės taip pat buvo ir šventės Demetros garbei (Eleuzino misterijos) ir daugybė švenčių, skirtų dievui Dionisui. Iš pradžių visos minėtos dievybės buvo agrarinės, o švenčiamos jų garbei šventės – žemdirbių šventės. Vėliau Periklis (V a. pr. Kr.), remdamasis savo bendrąja politine idėja, stengėsi atėniečių šventėms ir dievybėms suteikti panhelenistinį pobūdį (Ross, S. 1996: 65).

Iš dainų ir maldų (ditirambų), garbinusių Dionisą, išsivystė graikų tragedija. Tragedija iš tikrųjų reiškia „ožių dainą“. Ožių kailiais apsirengę žmonės vaizdavo Dioniso palydovus – satyrus. Dioniso kulte išliko daug gilios senovės liekanų šokių pavidalu, kai pritariant aštriems fleitos, būgnų ir tamtamų garsams, buvo ekstaziškai nusigeriama, skerdžiami gyvuliai ir ryjama jų kruvina mėsa. Dioniso kultas sparčiai plito ne tik kaimuose, bet ir miestuose (Estterling, Hall 2002: 36–38).

Atėnuose nuo VII a. pr. Kr. didžiausias miesto dionisijas ėmė rengti valstybė, ir nuo tada Demetros kultas tampa valstybiniu. Iš pradžių ditirambai Dioniso garbei, giedami choro, nepasižymėjo nei sudėtingumu, nei meniškumu. Todėl didelis žingsnis buvo veikiančiojo asmens – aktoriaus įvedimas į chorą. Aktorius deklamuodavo mitą apie Dionisą ir mesdavo chorui replikas. Tarp aktoriaus ir choro užsimegzdavo pokalbis – dialogas, sudarantis draminio vaidinimo pagrindą.

Pirmosios tragedijos buvo sukurtos Atėnuose dar VI a. pr. Kr. Jonėnų sukilimo metu Frinichas pastatė tragediją „Mileto apėmimas“, kuri privertė žiūrovus verkti, bet valdžia skyrė autoriui didelę piniginę baudą už tai, kad priminė atėniečiams neseniai juos ištikusias nelaimes, o ypač nesėkmingus valdžios bandymus apginti miestą. Tai rodo, kad vadžia, nors ir aktyviau nesikišo į organizuojamus renginius, bet uoliai stebėjo piliečių reakcijas į juos ir atitinkamai reagavo.

Tikruoju Graikijos tragedijos kūrėju yra laikomas Eschilas. Įvesdamas antrą veikiantįjį asmenį, jis dar labiau pagyvino pasakojimą, padarė dramą dinamiškesnę ir priartino prie žiūrovo. Be to, Eschilui tyrėjai priskiria patobulinto scenos aparato organizavimą – dekoracijų, kaukių, kotiurnų, skraidomųjų, griaudžiamųjų ir kitų mašinų įvedimą. Būtent nuo Eschilo ir prasideda graikų teatro istorija.

Panašiai kaip graikų drama, graikų teatras buvo neatskiriamas nuo Dioniso kulto ir dionisijų. Atliekant aukojimus ir juos lydinčias magiškas ceremonijas, dalyviai susėsdavo gretimos kalvos, esančios šalia aukuro, šlaituose. Tokia buvo graikų teatro pradžia. Amfiteatro principas išliko ir vėliau. Graikų teatrai per visą istoriją liko amfiteatrais, pastatytais kalvų papėdėje, po atviru dangumi, be stogo ir uždangos. Graikų teatras buvo laisvas plotas, sudaręs pusratį (amfiteatrą). Taigi, pačioje graikų teatro konstrukcijoje slypi demokratinis principas – stengtasi neapsiriboti uždaromis patalpomis. Graikų teatrai galėjo būti labai didelio masto ir talpindavo daugybę žmonių. Pavyzdžiui, Dioniso teatras Atėnuose talpino 3 tūkst. žiūrovų. Vėliau, helenistinėje epochoje (IV– III a. pr. Kr.), buvo sukurti teatrai, talpinę 50 tūkst. ir net daugiau nei 100 tūkst. žiūrovų.

Teatro vaidinimai vykdavo tik per Dioniso šventes ir iš pradžių sudarydavo kulto dalį. Tik pamažu teatras pradėjo įgyti visuotinę reikšmę, tapdamas poliui ne tribūna, bet ir poliso gyventojų laisvalaikio ir pramogų vieta. Graikų polių aukštą bendrąjį kultūros lygį galima būtų priskirti teatrui, organizavusiam, auklėjusiam ir lavinusiam liaudies mases. Dramatiniai vaidini-

mai buvo neatskiriami nuo demokratinių polių, o polių demokratijos negalima įsivaizduoti be teatrinių vaidinimų, į kuriuos susirinkdavo kartais beveik pusė miesto (Ross, S. 1996: 89–91). Juolab kad teatras buvo lengvai prieinamas nuo Periklio laikų (V a. pr. Kr.), kai šis išleido įstatymą, kuriuo padarė teatro lankymą nemokamą visiems Atėnų piliečiams.

Kadangi žymią miesto gyventojų dalį sudarė laisvieji piliečiai, turėję daug laisvo laiko, tai suprantama, kad laisvalaikis be pramogų buvo sunkiai įsivaizduojamas. Tai suprato ir valdovai. Todėl greta teatrinių vaidinimų imta organizuoti įvairias sporto rungtynes, žaidimus, imtynes, muzikines, literatūrines ir kt. pramogas.

Pagrindiniais jų rėmėjais buvo valdovai miestuose, o kaimo vietovėse – vietiniai turtingi žmonės. Jie gerai suprato pramoginių renginių svarbą visuomenės solidarumui, sutelktumui, o kartu ir savo, kaip šių renginių globėjų, įvaizdžiui ir autoritetui stiprinti. Kaip pastebi žymus to meto istorikas Tukididas (apie 460–395 m. pr. Kr.), vienoje iš savo kalbų Perilis šitaip nusakė pramogų organizavimo prasmę: „Organizuodami metai iš metų žaidimus ir aukojimus mes suteikėme savo dvasiai galimybę gauti įvairiopą poilsį po darbų, kasdienį malonumą, kuris nuveja niūrumą ir liūdesį“ (Sergejevas 1952: 321).

Taigi senovės Graikijoje valdovai ir didikai pramogose pirmiausia įžvelgė relaksacinę, auklėjamąją, įtampą visuomenėje mažinančią ir solidarumą skatinančią funkciją, todėl negailėjo lėšų tokiems reginiams remti. Į jų praktinį organizavimą nesikišo, tačiau akylai stebėjo jų poveikį visuomenei ir už savo mecenatystę tikėjosi pelnyti piliečių palankumą.

Pramogos Romoje

Romėnai, užkariavę Graikiją (I a. m. e.), patyrė didelę jos įtaką savo viešajam ir kultūriniam gyvenimui. Ankstyvieji Romos istorijos veikalai buvo rašomi graikiškai, nors ir persunkti romėniška dvasia. Tų laikų Romos kultūroje daug pasisavintų ir neoriginalių elementų. Tačiau nebuvo užmirštos ir ankstyvesnės itališkosios tradicijos. Būtent jos ir padėjo Romai išlaikyti kultūrinį tapatumą.

III ir II a. pr. Kr. Romai sparčiai plečiant savo teritoriją užkariautų kraštų sąskaita, klostėsi naujos socialinio ir ekonominio gyvenimo sąlygos, kurios keitė ir pačius romėnų buities pagrindus. Roma neteko valstiečių miesto bruožų, tapo pasauliniu centru. Romėniškas paprastumas pasitraukė į praeitį. Griežtos cenzorių priemonės negalėjo sulaikyti plintančios prabangos. Rūbų (ypač moterų) prabanga, puotų ir namų aplinkos puošnumas tapo neatskiriama viešpataujančių klasių buities dalimi.

Ankstyvojoje epochoje tėvas buvo vienintelis savo vaikų mokytojas, auklėtojas, jis mokė rašyti ir skaičiuoti, taip pat nesudėtingų agronomijos dalykų, vertė juos išmokti *Dvylikos lentelių įstatymus* (senovės Romos įstatymų sąvadas, parašytas III a. pr. Kr.), kurie auklėjo protėvių paparočių dvasia. Nuo II a. m. e. situacija keitėsi. Mokslas tampa sudėtingesniu, atsiranda mokytojų graikų, kurie labai dažnai buvo nelaisvi žmonės. Romoje atidaromos graikiškos mokyklos. Jose didelis dėmesys kreipiamas į paveikių retorinių metodų įsisavinimą, besimokantieji supažindinami su įvairių filosofinių sistemų pagrindais.

Tiesa, vystantis Romos literatūrai, mokykloje pravedami užsiėmimai ir pagal lotyniškus pavyzdžius. Tačiau helenistinio mokslo idėjos plito, ir protestai Romos sentikių, iš kurių įtakingiausias buvo stambus politinis veikėjas Katonas Vyresnysis (234–149 m. pr. Kr.), pirmasis išdėstęs Romos istoriją lotyniška proza (iki tol analai buvo rašomi graikiškai), negalėjo jų sulaikyti. Helenizmas turėjo įtakos įvairioms Romos ideologijos formoms. Tačiau religijos srityje helenizacijos procesas vyko lėtai.

Romėnai gana laisvai į savo dievų sąrašą įtraukdavo graikų dievus, palikdami net jų vardus arba sutapatindami juos su tam tikromis romėnų dievybėmis. Graikiškas Olimpo panteonas buvo oficialiai pripažintas. (Dvylika olimpiečių dievų buvo: Jupiteris (Dzeusas), Junona (Hėra). Neptūnas (Poseidonas), Munerva

(Atėna), Marsas (Arėsas), Venera (Afriotidė), Diana (Artemidė), Vulkanas (Hefaistas), Vesta (Hestija), Merkurijus (Hermis), Cerera (Demetra) ir Apolonas, kuris buvo garbinamas tuo pačiu vardu.)

Kartu su olimpinėmis dievybėmis Romoje įvedami ir kiti graikiški kultai. Šventovės, kurios buvo skirtos graikų dievams, statomos miesto ribose. Užgrobus graikų miestus, į Romą suvežamos dievų statulos ir statomos įvairiose šventyklose. Graikiški atvaizdai padeda plisti antropomorfizmui, kuris buvo svetimas ankstyvajai romėnų religijai. Kartu su graikišku kultu ir dievų atvaizdais plinta ir graikų mitologija. Ją populiarina poetai. Vertimuose iš graikų kalbos jie, remdamiesi visokiausiomis asociacijomis, randa graikų dievybių ekvivalentus (Mūza – Kammena, panas – Silvanas ir t. t.).

Romoje, kaip ir Graikijoje, nebuvo žynių kastos ir religinių dogmų, Romos religijos helinizacija nereiškė perėjimo į kitą tikėjimą. Tai buvo tradicinių romėnų sąvokų pritaikymas prie naujų gyvenimo sąlygų ir naujos pasaulėžiūros. Paliekamos oficialios šventės, daug senoviškų apeigų, kurios ilgainiui darėsi vis mažiau suprantamos patiems romėnams.

Į Romą skverbėsi ir Rytų religijos, kurios plito kartu su atvežtiniais vergais, kilusiais iš Rytų šalių. Tiesa, Rytų religijos rasdavo savo šalininkų ir tarp demokratinių sluoksnių, kurie buvo nepatenkinti oficialiąja religija. Tarp Romos visuomenės aukštųjų sluoksnių sklido graikų filosofų pažiūros religijos klausimais. Į lotynų kalbą buvo išversti raštai Euhemero, kuris visus dievus laikė anksčiau gyvenusiais žmonėmis ir iš esmės neigė jų dieviškumą. Helenistinė įtaka keitė romėnų religinius įsitikinimus, ugdė skeptišką pažiūrą į tradicinę religiją ir apskritai į religiją.

Graikų dramos pradžia sietina su Dioniso kulto garbinimu, kuris ir sudarė prielaidas teatrui atsirasti, o romėnų dramos užuomazgos yra susijusios su kaimo šventėmis. Savo ruožtu joms įtakos turėjo kaimyninės tautos. Pagrindinis draminio vaidinimo žanras buvo *atelanos*. Jos kilo Etrurijoje ir buvo susijusios su kulto veiksmais. Šią formą išvystė oskai, ir pats *atelanų* pavadinimas buvo kilęs nuo Kampanijos srities Atelos miesto. Atelanos buvo linksmos pjesės, kurių turinį sudarydavo kaimo ir mažų miestelių gyventojų kasdieninio gyvenimo scenos. Atelanose svarbiausius vaidmenis atlikdavo vis tie patys tipai charakteringų kaukių pavidalu (besotis, pagyrūnas žioplys, kvailokas senis, kuprotas gudruolis ir kt.). Iš pradžių atelanos buvo vaidinamos ekspromtu (Rozik 2002: 34–36). Vėliau toji improvizacijos forma romėnų dramaturgų buvo panaudota kaip atskiras komedijos žanras. Žymiausi jų – Titas Makcijus Plautas (254–184 m. pr. Kr.) ir Publijus Terencijus Afrikietis (190–159 m. pr. Kr.), kurie savo buitinėse komedijose vaizdavo kasdieninį masių gyvenimą ir meistriškai kūrė komiškas situacijas, kuriose atsidurdavo jo sutartiniai tipai, personažai. Jos buvo lengvai įsimenamos ir patiko žiūrovams: apie tai mes galime spręsti iš to, kad italikų vazų tapyboje randame vaizdų iš Plauto komedijų. Plauto komedijos žiūrovams buvo ne tik pramoga, jos auklėjo ir ugdė žiūrovą, skiepydamos teisingumo, padorumo ir išmintingumo idealus. Naujųjų laikų komedija perėmė ir išplėtojo kai kuriuos Plauto siužetus bei motyvus.

Tačiau buitinė komedija, o vėliau ir tragedija neišstūmė tų vaidinimų, kurie atsirado dar ankstyvesniu laikotarpiu ir buvo siejami su įvairiomis romėnų šventėmis, kuriuose ryškus žaidybinis pramoginis elementas.

Seniausiems žaidimams priklauso įvairių rūšių žaidynės. Jos vykdavo lygumoje tarp Abentino ir Palatino kalvų (*Circus Maximus*), kur kadaise, pagal padavimą, romėnai pagrobė sabinietes. Čia dar ankstyvojoje epochoje pradėta rengti vietas žiūrovams. Tai buvo iš lentų sukaltos pakylos, kurios buvo nuimamos pasibaigus žaidimams. Gerėjančios romėnų ekonominio gyvenimo sąlygos (turtai, įgyti užkariavus kitas tautas), aukštuomenės noras patraukti savo pusėn romėnų minią, miesto plebso didėjimas prisidėjo prie to, kad vaidinimai tapo ilgesni, puošnesni ir įvairesni. Ilgainiui jie tapo miesto piliečių telkimosi ir komunikacijos centrais.

Cirko vaidinimus sudarydavo įvairios rungtynės: buvo ruošiamos kumštynės, lenktynės

karo vėžimais, bėgimo lenktynės, jauni romėnai rengdavo žiūrovams parodomąsias grumtynes. Visos šios rungtynių formos, turėjusios ryškų pramoginį elementą ir traukusios žiūrovus, išliko iki mūsų laikų, nors ir įgijo šiuolaikinės raiškos bruožų.

Greta cirko atsiranda ir kitokių vaidinimų (reginių, kurie vėliau buvo rengiami Romos amfiteatre). Etrurijoje (vidurinėje Italijoje) dar etruskų miestų žydėjimo metu (IV–III a. pr. Kr.) buvo populiarūs gladiatorių žaidimai, kurie iš pradžių buvo susiję su kultu už mirusiųjų ramybę. Gladiatorių kautynės buvo ruošiamos etruskų aristokratų kiemuose. Jos atsirado dar tais laikais, kai paimtus į nelaisvę priešus priversdavo kautis ant žuvusių karvedžių kapo. Žuvę gladiatoriai turėję užtikrinti nugalėtojų ramybę. Vėliau gladiatorių kautynių tradicijas iš Etrurijos perėmė ir kitos italikų tautos (Ross, K. E. 1996: 56–58).

Ilgainiui tuos kruvinus reginius imta rengti kaip vaidinimus amfiteatruose. Gladiatorių žaidimai pirmą kartą Romoje buvo surengti 264 m. pr. Kr. Juose dalyvavo trys poros gladiatorių. II a. viduryje tie žaidimai tampa dažnu reiškiniu. Paprastai juos rengdavo privatūs turtingi asmenys po įžymiųjų romėnų laidotuvių. Skaičius gladiatorių, kurie dalyvaudavo tose kovose, didėjo, o renginiams buvo išleidžiamos vis didesnės pinigų sumos. Gladiatoriai buvo atrenkami iš nuteistųjų nusikaltėlių, karo belaisvių ir nusikaltusių vergų. Tam tikri prižiūrėtojai mokydavo juos kautis. Vėliau atsiranda gladiatoriaus meno mokytojo profesija ir pradedamos steigti specialios gladiatorių mokyklos. Jose mokoma meno žudyti. Žudynės kaitino plebso aistras ir žemuosius jo instinktus. Tokia žiauraus reginio įkaitinta minia buvo didelė jėga, kurią stengėsi savo pusėn patraukti turtingieji, pelnyti jų palankumą, ypač įvairių rinkimų metu.

I a. pr. Kr. ypač didelį vaidmenį politiniame Romos gyvenime vaidino magistratų (miesto vadovų) rinkimai. Pagal diktatoriaus *Liucijaus Kornelijaus Sulos* (88 m. pr. Kr.) nustatytą tvarką į naujas provincijas konsulai ir pretoriai buvo skiriami tik po to, kai būdavo išrinkti į magistratą Romoje ir ten kurį laiką padirbėdavo, nors ne visada būdavo griežtai to laikomasi. Tik tada asmuo galėjo tikėtis būti paskirtas į provinciją, kur atsiverdavo didelės praturtėjimo galimybės. Todėl kandidatai stengėsi visais būdais patraukti rinkėjus į savo pusę.

Yra išlikęs tekstas, kurio turinį sudaro patarimai, kaip reikia siekti konsulavimo. Tuos patarimus („Instrukciją“) davė Kvintas Tulijus Ciceronas savo broliui Markui, žinomam oratoriui, kuris norėjo tapti konsulu. Marko Cicerono padėtis buvo sunki dėl to, kad jis buvo naujas žmogus (*homo novus*), neturėjo kilmės pirmenybių, kilmingų protėvių ir pan. Dėl to jis, skirtingai negu jo konkurentai, galėjo pasikliauti tik savimi, tik savo, kaip žymaus oratoriaus ir advokato, reputacija. Tačiau to neužteko.

Kvinto nuomone, dvi aplinkybės galinčios užtikrinti kandidatui rinkėjų balsus: draugų uolumas ir liaudies palankumas. Draugiškus santykius reikią stiprinti ir plėsti ir visokiais būdais. Reikią patraukti savo pusėn magistratus, senatorius, raitelius. Neniekinti ir smulkių žmonių (atleistinių), savo tribos (šeimos) piliečių ir net vergų, nors jie ir nedalyvauja rinkimuose, tačiau žmogaus reputacija labai priklausanti ir nuo tarnų atsiliepimų.

Pats kandidato pasirodymas viešai gatvėje turįs įteigti rinkėjams pagarbą. Būtina kasdieną šalia savęs surinkti daugelį įvairių luomų, amžiaus ir visuomeninių padėčių žmonių, nes iš jų gausumo galima spręsti, kokios yra galimybės ir kiek tikėtis paramos.

Žmonių palankumo galima siekti įvairiais būdais. Kandidatas turįs būti malonus, stengtis atsiminti kiek galima daugiau žmonių ir juos susitikęs vadinti kiekvieną vardu, įtempdamas savo atmintį ir pasinaudodamas nomenklatoriaus – vergo patarnavimais, kuris į ausį šnibždėtų, koks yra sutiktojo vardas. Pataikavimas esąs ydingas kasdieniniame gyvenime, tačiau jis būtinas, kai siekiama konsulo vietos. Kandidatas turįs pasirodyti rinkėjams dosnus, ir jei jis neturįs pakankamai lėšų, kad visus vaišintų, reikią siekti, kad draugai išgarsintų jo gerumą ir būsimojo konsulo palankumą liaudžiai.

Kvintas savo „Instrukcijoje“ kiek atsargiau kalba apie kandidato nuoširdumą (*benignitas*)

savo rinkėjams. Iš tikrųjų to meto politiniam gyvenimui buvo būdingas tiesioginis rinkėjų papirkinėjimas. Per savo atstovus kandidatas skirstydavo pinigus savo rinkėjams pagal tribas (šeimas). Būta net ypatingų tarpininkų, kurie užsiimdavo pinigų dalijimu (*divisores).*

Tiesa, prieš papirkinėjimą buvo išleista nemažai įstatymų, tačiau jie neturėjo didesnio poveikio. Rinkiminės kovos praktika rodė realiai egzistavusias tikrų sandėrių formas – su užstatais, su laiduotojais ir net trečiųjų šalių įsikišimu ginčytinais atvejais. Buvo nustatoma net savotiška taksa (pinigų suma), kurią galėjo išleisti kandidatas rinkėjams į vienas ar kitas pareigas papirkti. Visuomenė neprotestavo dėl rinkėjų papirkinėjimo, jeigu tai neišeidavo už nustatytos taksos ribų (Fowler 1910: 378–385).

Kiekvienas siekiantis būti išrinktas į pareigas politikas stengėsi pelnyti rinkėjų palankumą. Ypač didelį dėmesį kandidatai skyrė įvairiems pramoginiams renginiams – vaidinimams ir žaidimams, į kuriuos noriai atvykdavo piliečiai, organizuoti. Tam buvo išleidžiamos didelės pinigų sumos, tačiau didesnių priekaištų dėl to kandidatai nesusilaukdavo. Priešingai, nesurengęs liaudžiai pramoginio renginio kandidatas buvo laikomas nesolidžiu, nepagarbiu polio gyventojams.

Pramogas romėnai mėgo, ir tai suprasdami kandidatai į įvairius postus negailėjo joms lėšų. Ypač daug lėšų skirdavo gladiatorių kovoms, kurias labai mėgo žiūrovai. Finansiškai remdami šiuos renginius, jie tikėjosi susilaukti rinkimuose liaudies palaikymo.

Gerai suprato tokių renginių svarbą, siekiant stiprinti savo įvaizdį liaudies akyse, ir imperatoriai. Todėl ilgainiui ėmė riboti politikų ir didikų galimybes organizuoti tokius renginius. Imperatorius Augustas (I a. pr. Kr.) išleido potvarkį, pagal kurį senatoriams buvo draudžiama rengti žaidimus daugiau kaip du kartus per metus, o gladiatorių skaičius juose neturėjo viršyti penkių porų. Oficialiai tai buvo pateikiama kaip kova su išlaidavimu, o iš tikrųjų tuo buvo siekiama pabrėžti, kad niekas neturi būti pranašesnis už imperatoriaus *(pricepso)* rengiamus reginius prašmatnumu ir mastu.

Rengiamoms pramogoms ir pirmiausia gladiatorių žaidimams prižiūrėti buvo skiriami specialūs valdininkai *(edilai*), tiesiogiai atskaitingi imperatoriui. Jie atsakė už reginio kokybę, stengėsi patenkinti plebso žiaurumo poreikius ir imperatorių užgaidas. Prasidėjus krikščionių persekiojimui, ši „pramoga“ buvo modernizuota. Laukiniams žvėrims sudraskyti buvo atiduodami pirmieji krikščionys, nepanorę atsisakyti savojo tikėjimo. Tai buvo itin žiauri pramoga, kurią imperatoriai siūlė reginių ištroškusiems Romos gyventojams, kartu siekdami įbauginti ir atgrasyti nuo naujojo sparčiai plintančio tikėjimo.

Gladiatorių žaidimai ir vėlesniais laikais turėjo tokį pasisekimą Romoje ir Italijoje, kokio neturėjo draminiai vaidinimai. Tai rodo, kad helenistinė įtaka neįsiskverbė giliai į romėnų visuomenę ir apėmė tik tam tikrus jos apsišvietusius sluoksnius, o su tolima senove susiję vietiniai papročiai ne tik išliko reikšmingi kaip buvę, bet ir dar labiau paplito, įgydami naujas raiškos formas.

Išvados

Pramogų atsiradimas senovės Graikijoje susijęs su dievų garbinimu, kuris išsiliedavo į visuotines šventes. Dioniso kulto garbinimo praktika padėjo pagrindus draminiam vaidinimui, o vėliau – ir graikų teatrui atsirasti. Teatras ugdė, lavino ir auklėjo Graikijos piliečius ir prisidėjo prie gana aukšto bendrojo kultūros lygio palaikymo. Lygia greta gausėjo įvairių renginių – sporto rungtynių, imtynių, muzikinių ir literatūrinių pramogų, kurios tenkino publikos skonį ir padėjo palaikyti bendrumo bei solidarumo jausmą visuomenėje. Valdovai bei didikai pramogose įžvelgė pirmiausia relaksacinę ir liaudies dvasingumo gaivinimo priemonę, ugdančia solidarumą ir savitarpio supratimą. Todėl jie negailėjo lėšų, remdami tokius renginius. Nors į jų praktinį organizavimą nesikišo, tačiau akylai stebėjo poveikį visuomenei, stengdamiesi pelnyti už savo mecenatystę piliečių palankumą. Tačiau

pramogų panaudojimas valdančiųjų nebuvo laikomas kaip itin svarbi priemonė, siekiant politinių tikslų, greičiau kaip būdas pelnyti piliečių palankumą.

Kur kas didesnį dėmesį pramogoms kaip priemonei, siekiant politinių tikslų, skyrė romėnai. Nors Romoje, kaip ir Graikijoje, pramogų atsiradimas buvo susijęs su dievų kulto garbinimu, tačiau romėnai, būdami didesni materialistai ir pragmatikai, dvasinėms pramogoms skyrė kur kas mažiau dėmesio nei graikai, puoselėję draminius vaidinimus. Romėnams labiau rūpėjo kasdieninis gyvenimas, jo teikiami kūno malonumai. Todėl ir pramoginiuose renginiuose – žaidimuose vyravo įvairų rūšių rungtynės, kurios labiausiai traukė liaudies mases. Be grynai sportinio pobūdžio reginių, kuriuose vyravo grynai sportinio rungtyniavimo ir lenktyniavimo dvasia, išsiskyrė gladiatorių kovos. Jų reginiai turėjo grūdinti romėnų dvasią, ugdyti kovingumą, valią, ištvermingumą, negailestingumą priešams, kurių Roma, valdžiusi dideles teritorijas rytuose ir vakaruose, įsigydavo vis daugiau. Gladiatorių kovos pasižymėjo kruvinu žiaurumu ir labiausiai kaitino plebsą, kuris sudarė didesnę žiūrovų, kartu ir potencialių rinkėjų, dalį.

Taigi, pramogos buvo suprastos kaip svarbi priemonė, galinti pasitarnauti siekiant politinių tikslų, ypač pelnant liaudies palaikymą įvairiuose rinkimuose. Ši tradicija amžių bėgyje neprarado savo aktualumo. Buvo tęsiama, plėtėsi ir jos raiškos diapazonas. Ji sėkmingai plėtojama ir mūsų laikais, vis labiau tapdama sudėtine politinės rinkodaros dalimi.

Literatūra

Aristotelis. *Politika*. 1997. Vilnius: Pradai.

Brockett, O. G. 2000. *History of the Theatre.* Alyn and Bacon.

Estterling, P. E.; Hall, E. (Eds.). 2002. *Greek and Romen Actors. Aspects of an Ancient Profession.* Cambridge University Press.

Fowler, W. W. 1910. *Social Life at Rome in the Age of Cicero*. London: London university Press.

Ross, S. 1996. *Greek Theatre*. Waylond Press, Hove.

Ross, K. E. 1996. The Roman Theater of Carthage: the theaters`s substructures, plan and elements, *American Journal of Archeology* 100: 449–489.

Rozik, E. 2002. *The roots of theater rethinking ritual and other theories of origin.* Lowa Sity. University of Lowa Press.

Sergejevas, V. S. 1952. *Senovės Graikijos istorija*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.

ENTERTAINMENT IN VIEW OF POLITICIANS IN ANCIENT GREECE AND ROME

Valdas Pruskus, Elena Kocai

The article discloses the cultural and social conditions of the entertainment phenomenon in Ancient Greece and Rome and the attitude of the authorities to it. The appearance of entertainment is closely related to the worship of cult of Gods. It is shown that the Romans being more materialistic and pragmatic paid less attention to spiritual entertainment than Greeks who fostered dramatic performances. Greek rulers and noblemen saw relaxational and educational function of the entertainment and also considered it as reducing tension and promoting solidarity. However, they did not intrude into its practical organization and had only a monitoring position, whereas the Romans were more interested in daily life and its bodily pleasures. Accordingly in recreational activities – games there dominated the spirit of competition, especially the gladiators games, which were bloody and cruel, but heated passions of spectators whose majority was comprised of plebs. There is shown that the authorities considered the entertainment as an effective tool to reach political aims, especially for gaining the support of commons in various elections, so they financed gladiators' performances generously.
This tradition is still topical in the flow of years. These days it has become the constituent part of the political marketing.

Keywords: entertainment, cult of Gods, gladiator competition, elections, politics, the authorities, communication, Ancient Greece, Rome.

Įteikta 2011-10-30; priimta 2012-02-13